אור הצפון — דקות התביעה בקצה השלמות

דקות התביעה בקצה השלמותא. כתוב בתורה: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח" תיאור זה מורה על מדרגה גדולה מאד שהיתה לנח. כלומר: שעל כל צעד ושעל ובכל פסיעה ופסיעה התהלך נח את ה', ולא הסיח דעתו אף רגע כי לפני האלהים הוא עומד, בכל מעשה קל ובכל תנועה קלה, בשכבו ובקומו, בשבתו ובלכתו, בדיבורו ובמחשבתו, שיוה את ה' לנגד עיניו, כדברי הכתוב (תהלים טז): שויתי ה' לנגדי תמיד. ואכן בגלל זה נאמר עליו: "צדיק תמים היה בדורותיו".

ואמנם במעלותיו אלה ראו חז"ל תולדותיו של נח, וזו לשונם: "אלה תולדות נח: נח. אתמהא? לא היה צריך קרא למימר אלא, אלה תולדות נח: שם. אלא נייחא לו, נייחא לעולם, נייחא לאבות, נייחא לבנים, נייחא לעליונים, נייחא לתחתונים, נייחא בעולם הזה, נייחא לעולם הבא, 'ואלה תולדות נח' - הדא הוא דכתיב (משלי יא): 'פרי צדיק עץ חיים' מה הן פירותיו של צדיק? מצוות ומעשים טובים" (בראשית רבה ל). לא ציינו חז"ל בתולדותיו של נח את מעשיהם של הבנים כי אם את מעשיו עצמו, שהיה צדיק תמים ואת עצם מציאותו שהביא נחת לכל העולמות, עד שאותם המלאכים שקטרגו על בני האדם וטענו: "מה אנוש כי תזכרנו?" כיון שבא נח נחו מקטרוגם (ראה רש"י שם).

והנה נח הלך והשתלם בעבודת ה' ועלה במדות הטוב והחסד מעלה מעלה עד שבזמן שנכנס לתיבה עמד, כביכול, במקומו של הקדוש ברוך הוא, כפי דברי חז"ל (ראה לעיל במאמר "השלימות תמיד בראשיתה"), שזן ופרנס את כל ברואי העולם אשר אתו בתיבה י"ב חדשים שלמים, ולא עוד אלא כלכל את כל אחד בעתו ובמקומו ומנע מהם כל טרחה וצער כל שהוא. את שדרכו לאכול ביום האכילו ביום, את שדרכו בלילה האכילה בלילה וכו' וכו' והשביע את רצונה של כל בריה בבחינת 'עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו' (תהלים קמה). ואף כי לא נצטוה אלא 'להחיות אתך', והיה יכול לצאת ידי חובתו בזימון פרנסתם והכנסת מזונם בתיבה בלבד ודיו, אבל הוא השכיל והבין לקיים את הציווי 'להחיות אתך' בשלימותו, עד שטרח לפניהם בכל כחו ואונו כל י"ב חדשים אלה להחיות אותם כדרך שהקדוש ברוך הוא זן ומפרנס לכל אחד ואחד בעתו ובזמנו ובמאכלו שהורגל בו וכו' וכו', בבחינת "ישמע חכם ויוסף לקח".

וכמה צער נצטער אותו צדיק להשלים מצותו זאת במלוא מובנה. חז"ל מוסיפים (תנחומא נח:ב): "'ולוקח נפשות חכם' - זה נח וכו'. ורבותינו אומרים: כל אחד ואחד מכל מין ומין האכילם מה שלמד: הגמל תבן, והחמור שעורים, וכן כולם, מה שלמד היה אוכל. יש בהמה שהיא אוכלת בשעה אחת ויש בשתים ויש בשלש ויש בשליש הלילה ויש באמצעו ויש בקרות הגבר, אמרו רבותינו י"ב חודש בתיבה לא ראה שינה לא ביום ולא בלילה שהיה עוסק וזן הבריות שעמו, הרי - 'ולוקח נפשות חכם'".

וכן אמרו חז"ל (סנהדרין קח:): "אמר לו אליעזר לשם רבה: כתיב 'למשפחותיהם יצאו מן התיבה' אתון היכן הוויתון? אמר ליה: צער גדול היה לנו בתיבה, בריה שדרכה לאכול ביום האכלנוה ביום, בלילה האכלנוה בלילה. האי זקיתא לא הוה ידע אבא מה אכלה. יומא חד חות יתיב וקא פאלי רמונא, נפל תולעתא מיניה אכלה, מיכן ואילך הוה גביל לה חזרא, כי מיתלע אכלה וכו'. אורשינא (מין עוף הנקרא חול) אשכחיניה אבא דגני בספנא דתיבותא, אמר ליה לא בעית מזוני? אהר ליה: חזיתיך דהוית טרידא, אמינא לא אצערך, אמר ל יהא רעוא דלא תמות, שנאמר 'ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים".

ואמנם היה לו לנח גיהנום בתיבה הזאת בדבר הזה בלבד שהיה צריך לדור עם כל החיות הטורפות, נחשים ועקרבים וכו' כמו שכתבו חז"ל: "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת" (כתובות עב). וגם שדים היו בתיבה, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה לא): "אפילו רוחות נכנסים עם נח אל התיבה, שנאמר: 'מכל החיי". ולא די בזה, אלא שהעמיד עצמו לשרותם, לזונם ולכלכלם ולא נתן שינה לעיניו וכו' כנ"ל, ויסורים גדולים אלו הרי נתרבו ונעשו קשים יותר מיום ליום ומחודש לחודש, כפי סברתו הידועה של הגאון ר' יוסף דב זצ"ל מבריסק על ההלכה "משלשין בממון ואין משלשין במכות" (מכות ה), משום שכל מכה הבאה אחרי המכה הקודמת לה" קשה יותר מאשר המכה שלפניה. ועם כל זה, לא רצה נח לצאת מהתיבה כאשר יבשה הארץ, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא: "צא מן התיבה", כי אמר: "כשם שנכנסתי בתיבה ברשות כך איני יוצא אלא ברשות, ואמר ר' יודן: אילו הייתי שם הייתי שובר ויוצא לי" (ילקוט נח ח). (אגב יש להתבונן מכאן עד כמה מגיעה מדת דרך ארץ. שכדאי היה לנח לסבול יסורי גיהנם אלו אף לאחר שכבר יבשה הארץ ולא היה לו שום ציווי על זה, רק משום מדה זו של דרך ארץ שלא נאה לצאת בלא רשות לאחר שנכנס ברשות).

כוחות אלה הם למעלה מהשגותינו ואינם אלא כוחות רוחניים כבירים למעלה מכל מושג גשמי. והנה כמה היה ראוי נח לקבל שכר ושלטון על כל ברואי העולם בשכר כוחותיו ופעולותיו אלה, למדנו בנבוכדנצר שבשכר ארבע פסיעות שרץ לכבודו של מקום להשיב את השליח ששלח בלאדן לחזקיהו ולשנות את נוסח הספרים להקדים שלום הקדוש ברוך הוא לשלום המלך, זכה למלכות בכפה על כל דרי העולם ולהטיל אימה על כל הבריאה עד שבמשך כל ימיו לא נמצא שחוק בפי כל בריה (ראה סנהדרין צו ושבת קמט). ואם בשכר ד' פסיעות כך, לאיזה כבוד ושלטון פי כמה וכמה היה ראוי נח לזכות בשביל זה שהתהלך כל ימיו לפני האלהים ובשכר הצער הנורא והטרחה הרבה שסבל בתיבה במשך שנה שלימה לשם קיום רצונו של מקום.

והנה מופלא הדבר שלאחר כל עבודתו וטרחתו של נח, לא נוקה מעונש קשה, כפי שאומרים חז"ל (בראשית רבה ל): "אחר כל השבח הזה, 'הן צדיק בארץ ישלם' בא לצאת ונשתלם. אתמהה? דאמר רב הונא משום רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: נח כשיצא מן התיבה הכישו ארי ושברו ולא היה כשר להקריב והקריב שם בנו תחתיו, קל וחומר, אף כי רשע וחוטא - זה דור המבול". וחז"ל פירשו למה נענש בעונש כה חמור, גשמי ורוחני כאחד (תנחומא ט): פעם אחת שהה נח לזון את הארי, הכישו הארי ויצא צולע שנאמר: 'וישאר אך נח' - 'אך' שלא היה שלם ולא היה כשר להקריב קרבן והקריב שם בנו תחתיו, ועליו נאמר: 'הן צדיק בארץ ישלם'". רב הונא בשם רבי יוסי אומר: יצא גונח וכוהה דם מן הצינה, לפיכך הוא אומר: 'הוציאה ממסגר נפשיה וכו'".

מכאן כמה דורשים מן האדם השתלמות לאין שיעור, וכמה גדול כח ההרס של כל פגם קטן ואפילו אם אינו אלא בהפסקת העליה במעלת השלימות, עד שמביא לידי עונשין איומים ונוראים. הרי נח שהתורה העידה עליו שהתהלך את האלהים והתעלה בדרכיו של הקדוש ברוך הוא וזן ופירנס כל הבריות הנמצאות בעולם שהיו אתו בתיבה בזמנם ובעתם, תוך צער ויסורי גיהנם ממש, עד שנאמר עליו; "פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם"' ובכל זאת על שאיחר פעם בשנים עשר חדש את מזונותיו של הארי שלא נתן לו טרפו בזמנו, עקב טרדתו הגדולה ותוך סבלו המר שהיה גונח ושותת דם מפני הצינה, נענש בעונש כזה שנשתלם בגופו ונעשה צולע ונוטל ממנו השלטון והאימה מעל הבריות עד שהכישו הארי, וגם לקה במובן הרוחני שבגלל זה שנעשה בעל מום נפסל לעבודה להקרבת קרבנות לפני הקדוש ברוך הוא.

ב. מצינו עוד בחז"ל (בראשית רבה ל): "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח" אצל אברהם כתיב: 'התהלך לפני והיה תמים' (בראשית יז). משל למלך שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן. אמר לקטן: הלך עמי, ואמר לגדול: בא והלך לפני: כך אברהם שהיה כחו יפה - 'התהלך לפני והיה תמים' אבל נח שהיה כחו רע - 'את האלהים התהלך נח'". במקום אחר (תנחומא ה) מוסיפים חז"ל ומסבירים: "את האלהים התהלך נח' - שהיה הקדוש ברוך הוא סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול, משל למלך שהיה לו בן והיה הולך בשליחות אביו והיה לפניו דרך משוקע בטיט והיה המלך סומכו שלא ישקע בטיט. אבל אברהם כתוב בו 'התהלך לפני': ובאבות כתיב: האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו (שם מח), שהיו מרווחים לשכינה והיו מקדימים והולכים לפניו לעשות רצונו".

הרי לפנינו שאחרי כל אותם המעשים הנפלאים והכוחות העצומים שראינו בנח, בהליכתו בדרכיו של הקדוש ברוך הוא לעשות חסד עם כל העולם כולו לזונם ולפרנסם ולכלכלם וכו' וכו', ושמשום כך אמנם נאמר עליו השבח הגדול "את האלהים התהלך נח", בכל זאת יש במעלה גדולה זו עוד תביעה כי רק את האלהים התהלך נח ולא לפני האלהים, שכחו היה רע והיה צריך סעד!... כי למעלות הרוחניות אין קץ וסוף והאדם נתבע לעלות ולעלות תמיד בלא הפסק כלל.

ולא עוד, אלא שמכיון שלא הגיע למעלתו של אברהם אבינו ולא היה כחו יפה כמוהו להתהלך לפני הקדוש ברוך הוא, כבר היה צריך סעד שלא ישתקע גם הוא במעשה דור המבול...

עוד מצינו בחז"ל (זהר וירא דף קו): אמר ר' יהודה: מאן חמי אבא דרחמנותא כאברהם, תא חזי: בנח כתיב: 'ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני וגו' עשה לך תיבת עצי גופר', ואישתיק ולא אמר ליה מידי ולא בעי רחמי, אבל אברהם בשעתא דאמר ליה קודשא בריך הוא: 'זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' ארדה נא ואראה וגו', מיד כתיב: 'ויגש אברהם ויאמר: האף תספה צדיק עם רשע'. ולא עוד אלא שבגלל זה שנח לא התפלל על דורו מיחסים לו את כל המבול. כתוב במקרא: "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיה נד). ואמרו חז"ל שלפיכך נקרא המבול "מי נח", משום שלא התפלל על דורו (ראה זוהר נח דף סג).

ואולם כפי שמספרים חז"ל, התקין נח את התיבה מאה ועשרים שנה בפרהסיא והוכיח לאנשי דורו באמרו להם כי עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם וכו', כדי שיחזרו בתשובה. והם ביזו אותו ולעגו לדבריו (ראה בראשית רבה ל). והוא לא שם לב לדבריהם והוכיחם עוד והשתדל שישובו. אבל הוא נתבע על אשר לא מסר נפשו עליהם בתפלה. כמו שעשה אברהם אבינו בהתפללו על אנשי סדום. ויש להוסיף שהרי מן הדין לא נצטוה נח כלל על התפלה, באשר איננה משבע מצות שנצטוו בני נח, ובכל זאת על אשר לא הגיע למדרגה העליונה של אברהם אבינו בזה, נתבע כה קשות ונחרת עליו בתורה לעולמי עד ב' פעמים "מי נח", כאילו נח הוא שהביא את המבול בידיו על בני דורו והשחית והשמיד את כל העולם כולו. וכל זה מפני שלא הגיע לקץ מעלת ההשתתפות בצער בני האדם במסירות נפש כאברהם אבינו ולא התפלל עליהם.

הוא אשר אמרנו עד כמה חובת אדם לעלות בסולם מעלות הרוחניות בתמידות ורציפות ללא הפסק והיסח הדעת כל שהוא, ושחסרון מעלה בשלימות הטוב לא זו בלבד שנתבע האדם על אשר לא הגיע לכך, אלא רואים אותו כאילו הוא פועל רע בידים.

חז"ל מעבירים קו הקבלה גם בין נח למשה: "תא חזי מה בין משה לשאר בני עלמא: בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה: 'ועתה הניחה לי וגו' ואעשה אותך לגוי גדול וגו', מיד אמר משה: וכי אניח לישראל בגללי, עכשיו יאמרו כל בני העולם שהרגתי להם לישראל כמו שעשה נח דכיון דאמר לו הקדוש ברוך הוא שינצל בתיבה הוא ובניו וכו' לא ביקש רחמים על העולם ונאבדו, ובגלל זה נקרא המבול על שמו, כמו שכתוב: 'כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח' וכו' מיד 'ויחל משה את פני ה' אלהיו וכו'. ולא הניח להקדוש ברוך הוא עד שמסר נפשו למות, כמו שכתוב: 'ועתה אם תשא את חטאתי ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', והקדוש ברוך הוא מחל להם וכו'" (זהר נח דף סז). הרי נתבע נח על אשר לא מסר נפשו על בני דורו ולא בקש את ה' שמוטב שימחה גם הוא ביחד עם כל בני העולם מאשר יביא את המבול. כמו שעשה משה ואמר: "מחני נא מספרך", ומכיון שלא עשה כך נחשב כאילו הוא הרג את העולם והמבול נקרא על שמו. ומכאן שכדאי היה לנח להמחות מן העולם מאשר יכתבו עליו "מי נח" שכאילו הוא הביא את המבול.

ועוד יותר מופלא שגם אברהם שהוא כן מסר את נפשו שהתפלל על אנשי סדום, ובגלל זה אמר לו הקדוש ברוך הוא: "אהבת צדק ותשנא רשע" (תהלים מב), כלומר, "אהבת לצדק את בריותי ותשנא להרשיעם" (בראשית רבה מט), ובכל זאת עדיין לא יצא ידי חובתו לגמרי - ביחס למדרגתו של משה. אמרו חז"ל: "אמר ר' אלעזר: אף אברהם לא עשה בשלימות. נח לא עשה כלום לא זה ולא זה (כלומר, לא לטובת הצדיקים ולא לטובת הרשעים). אברהם תבע דין כראוי שלא ימות זכאי עם חייב, ולא השלים שלא בקש רחמים בין כך ובין כך, אבל מי עשה בשלימות כראוי? משה, שמכיון שאמר הקדוש ברוך הוא: 'סרו מהר מן הדרך וגו' ואף על פי שכולם חטאו לא זז משם עד שאמר לו: 'סלחתי' ובגלל זה לא היה בעולם איש שיגן על דורו כמשה שהוא רעיא מהימנא" (זהר וירא דף קו).

הרי עד כמה גדולה דקות התביעה על בני האדם הגדולים והשלמים ביותר, שעם קצה מעלותיהם העליונות יש עוד מקום לדרוש התעלות יותר עליונה לאין סוף ושיעור.